

Sámi allaskuvla
Sámi University of Applied Sciences

05.06.2020

Høringsuttalelse til NOU 2020:3 Ny lov om universiteter og høyskoler og innspill til Kunnskapsdepartementets arbeid med stortingsmelding om styring av universiteter og høyskoler

Det vises til Kunnskapsdepartementets høringsbrev av 18.februar 2020 om NOU 2020:3 Ny lov om universiteter og høyskoler, samt invitasjonen til å komme med innspill til arbeidet med en stortingsmelding om styringspolitikk for universiteter og høyskoler.

Samisk høgskoles høringsuttalelse vil særlig berøre disse delene av Universitets -og høyskoleutvalgets (heretter Aune-utvalget) utredning:

- Lovens formål
- Myndighetenes styring av universiteter og høyskoler
- Styret og den daglige ledelsen
- Samisk som fagspråk (kapittel 14 «Norsk som fagspråk»)

1. Lovens formål

Samisk høgskole støtter i hovedsak utvalgets forslag til ny formålsbestemmelse, og vil særlig uttrykke vår støtte til henvisningen til *bærekraft* i formålsbestemmelsen. Vi mener at universiteter og høyskoler spiller en viktig rolle i samfunnet når det gjelder å adressere vedvarende samfunnsutfordringer slik som klimaendringer, forurensning, fattigdom, diskriminering etc. Vi mener at universiteter og høyskoler gjennom forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og våre utdanninger har et ansvar for å sørge for at våre studenter får de kunnskapene som er nødvendige for å bidra til å løse vår tids store utfordringer, både gjennom sin innsats i arbeidslivet men også som samfunnsborgere. FNs bærekraftsmål gir et viktig grunnlag for universitetenes ansvar for bærekraftig utvikling, og bør være veiledende for hvilken forskning vi behøver og hvordan målet om bærekraftig utvikling bør gjenspeiles i

læremålene i alle våre utdanninger. For Samisk høyskole som en allsamisk høyere utdannings- og forskningsinstitusjon så er vårt mandat tett knyttet til de samiske samfunnenes behov for fagpersoner og kunnskap som sikrer også det samiske folket, med næringer, kultur og samfunnsliv, en bærekraftig utvikling. Vår virksomhet skal bidra til å sikre at samenes grunnlovfestede og menneskerettslige rettigheter ivaretas og at vi bidrar med kunnskap som kan sikre fremtiden for samiske språk og samisk kultur i fremtiden. Som den eneste høyere utdanningsinstitusjonen i Norge med dette særskilte mandatet, så ser vi at vi har et stort ansvar for å bidra til at også samene som landets urfolk sikres en bærekraftig utvikling, både økonomisk, sosialt og kulturelt. Aune-utvalget viser til Bruntland-kommisjonens definisjon av "bærekraftig utvikling"- "*en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge muligheten for at kommende generasjoner får dekket sine behov.*" For Samisk høyskole som en urfolksinstitusjon, en forsknings- og høyere utdanningsinstitusjon som baserer vår virksomhet på samiske verdier og de samiske samfunnsbehovene, er det av særlig viktighet at vår virksomhet også bidrar til bærekraftighet for de samiske samfunnene. Utvalget viser til at begrepet "*bærekraftig utvikling*" omfatter både miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Vi lever i en hverdag hvor samisk kultur, tradisjonelle næringer og tradisjonell utnyttelse av naturressursene erfarer stort press fra ulike typer arealinngrep, innskrenkninger gjennom lovgivning og nasjonal satsning på ny industri. Mange av disse utviklingstrendene har et uttalt positivt miljøformål bak seg, men erfaringene for dem som opplever slike arealinngrep er at de virker ødeleggende for eksistensgrunnet for allerede eksisterende naturbaserte samiske næringer. Eksemplene er mange på at det som fra nasjonalt hold formuleres som nordområdsatsning og endring av bruken av naturressursene, oppleves på en annerledes måte av de samfunn som berøres av inngrepene. Inngrep som gjøres med det formål å bidra til en miljømessig bærekraftig utvikling (som eksempelvis vindkraftindustri), gjøres med det utgangspunktet at dette er et gode for hele samfunnet, også de samiske samfunnene. Kunnskap om hvorfor slike kumulative inngrep kan true eksistensen av samisk kultur, næringer og levested, er viktig å frembringe, og ulike aspekter av bærekraft sett fra et urfolksperspektiv er viktig å hensynta. Her spiller samiske forskningsmiljøer en viktig rolle i å sørge for at myndigheter har et balansert og godt kunnskapsgrunnlag når det fattes avgjørelser som har stor innvirkning på mennesker, dyr og natur i samiske områder. Det er derfor viktig at lovgiver også har en forståelse for at *kulturell bærekraft* også bør inkluderes i denne opplistingen av ulike aspekter av bærekraft, da dette er av særskilt viktighet for ivaretagelsen av samisk kultur i Norge og Norden.

Vi anser også at det er positivt at ny formålsparagraf har til formål å knytte universiteter og høyskoler nærmere til vårt samfunnsoppdrag, men vi etterspør en henvisning til at det i Norge finnes urfolkssamfunn og at enkelte av landets universiteter og Samisk høyskole har fått et særskilt samfunnsoppdrag som skal gjenspeile behovene i de samiske samfunnene. Dette burde vært nærmere omtalt i utvalgets utredning.¹

Med henvisning til Samisk høyskoles særskilte ansvar for å bidra til at samenes menneskerettigheter knyttet til utdanning oppfylles og statlige myndigheters plikt til å respektere vår institusjons autonomi og plikten til å aktivt støtte opp om samiskspråklig høyere utdanning og forskning, så reiser vi spørsmålet om ikke universitets -og

¹ Se kort omtale av Samisk høyskole på side 124, under punkt 14.2, men det savnes en redegjørelse for det nasjonale ansvaret Nord Universitet og Universitetet i Tromsø- Norges Arktiske Universitet har for å tilby høyere utdanning i samiske språk.

høgskolelovens formålsbestemmelse burde inneholde en henvisning til at universiteter og høyskoler også gjennom sin virksomhet skal bidra til respekt for menneskerettighetene, herunder minoriteters og urfolks menneskerettigheter jf. Grl. §92 jf. § 108, menneskerettsloven av 2009 mv.

§ 1-1 bokstav c kunne derfor fått følgende tilføyelse (markert med fet skrift):

« c) bygge virksomheten på og utbre forståelse for respekt for menneskeverdet, åndsfrihet, likeverd, demokrati, likestilling, rettsstatens prinsipper og menneskerettighetene, herunder minoriteters og urfolks rettigheter og»

2. Myndighetenes styring av universiteter og høyskoler

Samisk høgskole støtter utvalgets syn når det gjelder deres hovedkonklusjon om at myndighetenes styring av universitets- og høyskolesektoren samlet sett bør bli mindre enn i dag. Vi mener at dette også bør gjenspeiles i valget av styringsmodeller og i de løsningene som departementet velger å støtte når det gjelder oppnevninger av medlemmer til styrende organer ved universiteter og høyskoler. Det er viktig at institusjonene i UH-sektoren selv skal få samordne seg og prioritere i tråd med de behovene som finnes i samfunnene vi virker i. Vi støtter også forslaget om at pålegg og instruksjoner til universiteter og høyskoler må gis skriftlig. Samisk høgskole viser til at styrene som kollegiale styringsorganer i UH-sektoren er viktige strategiske beslutningsorganer som gir både studenter, ansatte og eksterne medlemmer mulighet til å delta i styringen av institusjonen. Det er av stor viktighet at styrenes ansvar og deres myndighet til å fastsette institusjonenes interne organisering, ressursdisponering mv. opprettholdes og at departementet bruker de eksisterende virkemidlene, herunder regelverket og styringsdialogen, i styringen av institusjonen. Samisk høgskole har god erfaring med utviklingsavtale som et egnet virkemiddel for styringsdialog og målstyring, utviklingsavtalen gir etter vårt syn en fleksibilitet og en forutsigbarhet som er viktig særlig for mindre institusjoner. Samordningsinitiativer bør i størst mulig grad ledes av institusjonene selv, slik som det gjøres gjennom UHR. Etableringen av UHR-Samisk som et fagstrategisk organ under UHR har bidratt til å styrke samordningen mellom de tre universitetene og høyskolene som tilbyr samisk høyere utdanning. Erfaringene fra implementeringen av regjeringens nasjonale tiltak i forbindelse med Covid-19 viser at også felles rektormøter kan være gode arenaer for strategiske diskusjoner mellom politisk ledelse i departementet og ledelsen ved universiteter og høyskoler på områder der hvor det er behov for bedre koordinering.

Vi ønsker at departementet i arbeidet med stortingsmeldingen for styring av universiteter og høyskoler inkluderer vurderinger av forholdet mellom Sametinget og departementet knyttet til styringen av Samisk høgskole. Dette gjelder både spørsmål knyttet til oppnevning av styremedlemmer til Samisk høgskoles styre, men også mer overordnet gjør noen drøftinger av Sametingets rolle i utviklingen av politikk innenfor høyere utdanning og forskning som legger til rette for Samisk høgskoles faglige og strategiske utvikling. Sametinget har etter folkeretten en særskilt stilling når det gjelder implementeringen av samisk selvbestemmelsesrett, noe som også vil ha innvirkning for Sametingets rolle i forhold til styringen av Samisk høgskole.² Spørsmålet om Sametingets rolle i styringen av Samisk høgskole har derfor også en

² Jf. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og konvensjonens om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter felles artikkel 1, samt FNs Urfolkserklæring artikkel 3, 14, 20 og 34 flg.

menneskerettslig og folkerettslig dimensjon. Styringsystemet skal ivareta også de samiske samfunnenes behov for kapasitet og kompetanse nasjonalt, regionalt og internasjonalt, og sikre samisk høyere utdanning og forskning av høy kvalitet og relevans for behovene i de samiske samfunn. Samtidig som det er viktig å sikre en sterk faglig autonomi for Samisk høgskole, så ser vi mange skjæringspunkter mellom utvikling av nasjonal samepolitikk og utviklingen av nasjonal styringspolitikk for høyere utdanning og forskning. Ved defineringen av kompetansebehovene i de samiske samfunn, så utvikler Sametinget relevant politikk på området. Sametinget forvalter også stipendordninger for høyere utdanning som studenter ved vår høgskole nyter godt av. Sametinget har også en sentral rolle når det gjelder å støtte opp om viktige utviklingsinitiativ ved Samisk høgskole, slik som ved utviklingen og formidlingen av samiske læremidler gjennom læremiddelportalen Ovttas.no og utviklingen av Senter for samisk i opplæringen ved Samisk høgskole. Samisk høgskoles og Sametingets rolle i oppfølgingen av de funnene som fremkommer i Riksrevisjonens rapport om samiske barns rett til opplæring i og på samisk er et annet eksempel på område hvor det forutsettes at Sametinget har en særskilt dialog med Samisk høgskole.³ Vi mener departementets vurdering av Sametingets rolle har mange likhetstrekk med drøftingen av direktoratens rolle i styringen, og kan derfor med fordel bringes opp når dette spørsmålet drøftes i stortingsmeldingen.

3. Styret og den daglige ledelsen

Samisk høgskoles styre bestemte i 2018 at vår høgskole skal ha en valgt rektor og en ansatt direktør, der rektor også er styreleder, og der direktøren er øverste administrative leder og styrets sekretær. Modellen med valgt rektor sikrer institusjonens autonomi og bidrar til å opprettholde en faglig og organisatorisk frihet. Samisk høgskole har derfor valgt en annen modell enn den Aune-utvalget foreslår skal være den gjeldende modellen, hvor rektor ikke skal være styrets leder. Utvalgets flertall foreslår at styreleder- og rektorrollen bør være skilt fra hverandre, rektor vil da være den øverste daglige lederen ved institusjonen og ha et samlet og helhetlig ansvar for både den faglige og den administrative virksomheten. Utvalgets mindretall foreslår at rektor bør kunne velges og samtidig være styreleder slik som i dag. Når det gjelder spørsmålet om valgt rektor, så har Samisk høgskoles styre relativt nylig fattet vedtak om at vår institusjon ønsker at rektor skal kunne velges, og dette synet gjenspeiler fortsatt synet til institusjonen vår.

Samisk høgskoles rektorat mener også at modellen med valgt rektor som styreleder bidrar til en klar faglig ledelse av institusjonen og en god institusjonell forankring da de får sin legitimitet hos de ansatte og studentene. At rektor har mulighet å konsentrere seg om faglige spørsmål og utvikling av faglige strategier anses å være av stor viktighet for vår institusjon. Samisk høgskole ønsker at loven fortsatt skal gi institusjonene valgfrihet med hensyn til om man ønsker valgt eller tilsatt rektor. Vi mener at styreleder fortsatt bør være en valgt rektor, valgt av de ansatte og studentene ved høgskolen. Loven bør fortsatt åpne for at institusjonen selv skal kunne bestemme dette. Hvis loven tar vekk muligheten til å ha valgt rektor som styreleder, mener vi at den beste løsningen vil være i tråd med Aune-utvalgets mindretallsforslag, at styrelederen velges av styret selv og ikke av departementet. Vi er av den oppfatning at departementet allerede har stor innflytelse og styringsmulighet gjennom lov,

³ <https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringioggpasamisk.pdf>

forskrifter, styringsmøter og tildelingsbrev, samt gjennom utviklingsavtaler og andre styringsmekanismer.

Hvis myndighetene går for å innføre modellen med ekstern styreleder oppnevnt av departementet, så vil det likevel være formålstjenlig at styret selv bestemmer om rektor skal ansettes eller velges.

Når det gjelder utvalgets forslag om valg av styremedlemmer så er dagens ordning at Sametinget på fritt grunnlag oppnevner to av de eksterne styremedlemmene og ett varamedlem ved Samisk høgskole, jf. universitets- og høyskoleloven § 9-4 sjette ledd. Samisk høgskole mener at denne ordningen har fungert godt og at det sikrer at det samiske samfunnet får medvirkningsmulighet gjennom at Sametinget som samenes folkevalgte organ oppnevner styremedlemmer. Utvalgets flertall foreslår en ordning med at institusjonens styre selv velger to av de eksterne styremedlemmene, for å gi institusjonens egne styremedlemmer påvirkningsmulighet over hvilke eksterne kandidater som er best egnet til å sitte i styret. Utvalgets flertall forslår at departementet velger to eksterne styremedlemmer og ett varamedlem i tillegg til å velge ekstern styreleder. Som for øvrige institusjoner mener utvalgets flertall at Samisk høgskole selv bør oppnevne to av de eksterne styremedlemmene. Dersom denne modellen blir valgt bør det vurderes andre måter for å sikre at Sametinget har medinnflytelse over valget av eksterne styremedlemmer, for eksempel kan om Sametinget skal velge den ene av de to eksterne styremedlemmene ved Samisk høgskole, som departementet velger for de øvrige høgskolene og universitetene. Det samme bør vurderes i forhold til UiT Norges arktiske universitet og Nord Universitet som også har ansvar for samiske studier.

Hvis institusjonene fratas muligheten til å opprettholde ordningen med at rektor også er styreleder, og loven oppstiller en ordning med at ekstern styreleder skal oppnevnes eksternt, mener vi at det for Samisk høgskoles del bør være Sametinget eller de tre sametingene i fellesskap som oppnevner styreleder, gjerne i samråd med departementet og etter konsultasjoner med Samisk høgskole. En ordning med ekstern styreleder vil svekke institusjonens autonomi, og hvis Sametingets oppnevningsrett fratas, så vil dette vesentlig svekke Sametingets rolle i styringen av Samisk høgskole. Dette mener vi vil være uheldig og ikke være i tråd med de folkerettslige kravene om samisk selvbestemmelsesrett over utviklingen av samiske utdanningsinstitusjoner.

Det vil også kunne tenkes å være naturlig at samarbeidsorganet mellom de tre Sametingene i Finland, Norge og Sverige, Samisk Parlamentarisk Råd, hadde en rolle i utnevningen av styreleder og styremedlemmer for Samisk høgskole, da høyskolens mandat strekker seg over hele det samiske området. Dette gjelder også for oppnevningen av eksterne styremedlemmer til Samisk høgskoles styre. Det er av stor viktighet at styremedlemmer innehar kompetanse i samisk språk og har god forståelse og kompetanse i samiske samfunnsforhold.

Samisk høgskole mener for øvrig at Aune-utvalget burde redegjort grundigere for Sametingets rolle i forhold til styringen av universiteter og høyskoler som tilbyr samisk høyere utdanning. Butenschøn-utvalget som utredet samisk høyere utdanning og forskning har redegjort for en del sentrale spørsmål når det gjelder samisk høyere utdanning og forskning, dette bør kunne være et godt utgangspunkt for departementets vurderinger. For Samisk høgskole som landets eneste samiske høyere utdanningsinstitusjon, så er det av viktighet at forholdet mellom Samisk høgskole og Sametinget og departementet er ryddig og at vi har avklarte roller. Sametinget fatter mange vedtak som er av betydning for Samisk høgskole, en svekkelse av

Sametingets rolle i styringen av Samisk høgskole er ikke ønskelig, og utvalgets forslag som vil frata Sametinget oppnevningensretten er etter vårt syn ikke begrunnet hverken faglig, noe vi hadde forventet av utvalget all den tid dette medfører en svekkelse av både Samisk høgskoles egen autonomi og Sametingets medbestemmelsesrett ved valg av styre.

4. Norsk som fagspråk og Samisk høgskoles nasjonale ansvar for samisk som fagspråk

Aune-utvalget foreslår i § 2-2 at «*Universiteter og høyskoler har ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk*». I utredningens kapittel 14 viser utvalget til at denne bestemmelsen er ment å pålegge universiteter og høyskoler et slikt ansvar, noe som innebærer at institusjonene skal sørge for at norsk fagspråk blir brukt og å ha tilpassede språkstrategier. Samisk høgskole er den eneste høyere utdanningsinstitusjonen i verden som har samisk som både administrasjons-, - undervisningsspråk og som hovedspråk for forskningen vår. I vårt mandat er det en grunnleggende forutsetning at vi skal bidra til å vedlikeholde og utvikle samiske språk. Dette er selve kjernen i Samisk høgskoles virksomhet, og et viktig strategisk satsningsområde for vår institusjon. I Samisk høgskoles strategiplan 2017-2021 sies det at vi skal være ledende i Sápmi med hensyn til å utvikle solide samiskspråklige og samiske studier fra nybegynnernivå til doktorgradsnivå.⁴ I kapittel 13.3 av utvalgets utredning, under vurderingen av institusjoners særskilte ansvar heter det:

“Vi peker i denne sammenhengen på at Samisk høgskole har et spesielt og særlig ansvar overfor det samiske og samisk språklige. Samisk høgskole skal være en allsamisk høyskole, som også har ansvar for det samiske og samisk språklige i Sápmi. Samisk høgskole er således en særegen høyere utdanningsinstitusjon som departementet kan tildele et særlig ansvar gjennom ulike styringsvirkemidler som for eksempel styringsdialog eller tildelinger over statsbudsjettet.”

Satsningen på samisk språk har blant annet gitt seg utslag i at Samisk høgskole har et eget nasjonalt senter for samisk i opplæringen som en del av vår organisasjon, og senteret er et ressurscenter spesielt rettet mot opplæringssystemet fra barnehagestadiet til høyere utdanning. *Sámi lohkgauvddáš*- Senter for samisk i opplæringen arbeider vidt for å fremme muntlig og skriftlig bruk av samisk i befolkningen.⁵ Senteret arbeider innenfor hovedområdene lese- og skriveopplæring og muntlig språkutvikling. Dette innbefatter å styrke og fremme bruk av muntlig samisk i opplæringssystemet, kunnskap om flerspråklighet og språkrevitalisering, og formidle kunnskap om lesing og skriving. Senteret har ansvar for alle de samiske språkene i Norge og arbeider også med forsknings- og utviklingsarbeid knyttet til disse fagområdene.

Siden § 2-2 ikke vil kunne gjøres gjeldende for vår institusjon da vi er en samiskspråklig institusjon, foreslår vi derfor at det tilføyes et nytt § 2-2a som kan lyde:

«Samisk høgskole har et nasjonalt ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle samisk fagspråk.»

Dette vil likne bestemmelsen i § 2-3 som omhandler det særskilte ansvaret enkelte universiteter som har museer med vitenskapelige samlinger har. Kapittel 14 og kapittel 13.3 i utvalgets utredning omtaler allerede dette særskilte ansvaret som Samisk høgskole har

⁴ https://sammas.no/sites/default/files/strategiplan_2017-2021_norsk-sprakvasket_jak.pdf

⁵ <http://lohkgauvddas.no/nb/om-oss>

nasjonalt og nordisk uten at dette er reflektert i ordlyden i § 2-2. Bestemmelsen vil reflektere det ansvaret Samisk høgskole har hatt i over 30 år allerede.

Det vises i denne sammenheng også til Prop. 108 L (2019-2020) Forslag til lov om språk (språklova) §1 Føremål, der det står følgende:

Føremålet med lova er også å sikre at:

b) offentlige organer tek ansvar for å bruke, utvikle og styrkje samiske språk, jf. reglane i sameloven kapittel 3.

For at offentlige organer skal kunne ta dette ansvaret er det viktig at Samisk høgskole som eneste høyere utdanningsinstitusjon i verden med samisk som hovedspråk har lovfestet ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle samisk fagspråk.

Laila Susanne Vars

Rektor

Ylva Jannok Nutti

Prorektor

Brevet er godkjent elektronisk og mangler derfor underskrift.